

СТАНОВИЩЕ
ОТ ПРОФ. ДФН МИРОСЛАВ ДАЧЕВ
ЗА ТРУДОВЕТЕ НА ДОЦ. Д-Р ЕЛЕНА ТРЕНЧЕВА
ЗА ПОЛУЧАВАНЕ НА АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ „ПРОФЕСОР“
ПО 8.4. ТЕАТРАЛНО И ФИЛМОВО ИЗКУСТВО

Доц. д-р Елена Тренчева е единственият участник в конкурса за „професор“ по професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство и научна специалност Кинознание, киноизкуство и телевизия (Филмов и телевизионен дизайн), публикуван в Държавен вестник, брой 95 от 14 ноември 2023 г. Тя е доцент по Екранен дизайн и костюмография в НАТФИЗ с тема „Отвъд каноничното или достоверността на костюма в историческия филм“ от 2017 г.

Съгласно чл. 73, ал. 1, т. 3 от Правилника за условията за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ кандидатът за заемане на академичната длъжност „професор“ избира дали да представи монографичен труд (респективно – равностойни публикации в специализирани научни издания), или съответни на тях художествено-творчески постижения в областта на изкуствата. Доц. Тренчева е избрала да се яви на конкурса с художествено-творческа дейност. Едновременно с това в справката ѝ са посочени и аспекти на научно изследователската ѝ дейност (публикувана монография на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“: „От Метрополис до Матрицата“ Панорама, София, както и шест научни публикации на български и английски език в национални и в международни специализирани издания или колективни томове с научно рецензиране). В тези трудове личи изследователското израстване на доц. Тренчева, което ще определя и като семиотично (ясно заявено в началото, по-имплицитно в последствие). То диалогизира с художествено-творческата ѝ продукция и може да бъде вход към разбирането на нейните послания, отстоявани в художествените продукти, но и в преподавателската ѝ дейност. В този смисъл успоредното им четене е препоръчително. Всъщност – казвам го отговорно – Елена би могла да претендира за успоредявания и с експертната ѝ дейност, която през последните няколко години е с широк периметър от международни проекти. Тя е копмплексна личност и фактът, че ще акцентирам предимно

върху художествено-творческата ѝ дейност, произтича от нейния избор на явяване в конкурса.

Критерият за допускане до конкурса (съгласно чл. 2, ал. 1 от цитирания по-горе Правилник) – наукометричните показатели за длъжността „професор“ – е изпълнен. За целите на конкурса доц. Тренчева представя четири авторски филма – „Блаженият“, „Чувство за непоносимост“, „Седемнадесет“ и „Сенки“ – които са характерни за работата ѝ като художник и костюмограф в киното. Те наистина демонстрират умение за изграждане на визуално точен драматургичен образ и на средата, в която се развива действието, както и на персонажите и техните взаимоотношения, конструирани чрез декора и костюма. Споделям разбирането, че избраните филми са характерни с различни подходи към изграждането на дизайна и че създадените чрез пространството и костюма атмосфера и настроение са различни, но че същевременно винаги са подчинени и мотивирани от драматургичната ситуация. В това убеждава и критическият поглед към тях.

Имаме много примери, когато творец споделя предизвикателствата пред които е изправен и които зрителят/читателят проектира върху своята рецепция. Така е и тук: като костюмограф на филма „Блаженият“ доц. Тренчева е изправена пред множество предизвикателства (свръх кратко време за подготовка, ограничен бюджет, огромно количество второстепенни персонажи, епизодици и масовка, наличие на специални ефекти и каскади, комплексни образи на главните персонажи, разположени в различни епохи с ключови разлики в характеристиките на историческото облекло и желание на режисьора костюмите да изглеждат съвременно), с които елегантно се справя. Нещо повече: тя е водена от убеждението, че чрез костюма трябва да се създаде „измамно усещане за реалност и историчност“, което да убеди зрителя в достоверността на разказваната история, а от друга – че дизайнът трябва да бъде пречупен през естетическо решение, което не е чуждо на съвременната публика и така да облече разказа „в едно условно безвремие“. Затова отказва практиката на наемане на костюми за исторически филм като уместна. Водена е от разбирането, че създаването на сложни първостепенни образи изисква подбор на специфични исторически верни детайли и съчетаването им с изразни средства, които визуализират вътрешните характеристики на персонажа във външния вид на актьора.

„Чувство за непоносимост“ (режисьор Боя Харизанова и сценарист Дочо Боджаков) е удостоен с наградата „Режисьор на документален филм“ на 24ти Фестивал

на българското документално и анимационно кино „Златен ритон“ за умело боравене с разнообразни похвати от палитрата на кинодокументалистиката. Принос към разнообразието от изразни средства неминуемо има несъмнено и осъществяването на документални възстановки. Във филма се реконструират специфични исторически пространства и реквизити. Те са познати на част от публиката, но вече не съществуват и това на свой ред изисква задълбочено проучване на историческия период не само във визуални архивни документи, но и в писмени източници, както и разширен разговор със свидетели на съответните събития. Предизвикателствата пред доц. Тренчева са както създаване на реплики на автентични реквизити, така и намиране на специфични пространства, които да бъдат одекорени в духа на времето. Сред пропуснатите възможности пред реализацията на подобни филми у нас (те не засягат пряко доц. Тренчева, но като цяло духа на филма) бих посочил честото отсъствие на диалог между творците от отделните изкуства (в случая – с литературоведи, занимавали се с години с тази тема).

За да хомогенизира визията, доц. Елена Тренчева предпочита да работи по изграждането на визуалната концепция на филмите, в които участва, в тясно сътрудничество с режисьора и оператора още от самото начало. Това наблюдаваме в двата късометражни филма „XVII“ (режисьор Ради Стоянов) и „Сенки“ (режисьор Виктория Караколева). Филмите са много добре приети и оценени на национални и международни филмови форуми („Сенки“ има 4 награди и над 15 селекции, а „XVII“ е отличен като най-добър късометражен филм на 17-ти международен София филм фест „На брега“, Бургас, 2019). В справката си за приносите доц. Тренчева сочи, че тези два филма са едни от първите късометражни игрални филми в България, в които целенасочено са приложени на практика принципи за екранен дизайн, базирани върху теоретичните разработки на Стан Бракидж, Сергей Айзенщайн и Брус Блок, за които ролята на пространството, линията, формата и цвета и динамичната връзка между тях е ключов компонент във визуалното изграждане на филмовото повествование. И в двата случая имаме реконструкция и одекоряване, семиотизации на различни нива – най-често чрез персонажа, но също така и чрез цвета.

Приемам, че това е наистина приносен момент, като ще изтъкна допълнителни причини. По-горе посочих, че е трудно да се разглеждат отделно художествено-творческите изяви от изследователските търсения. Случаят с доц. Тренчева е точно такъв. Изследователските ѝ текстове („Bleak future, Bleak costume“, „She is a peach, he is

a dandy!“, „A Stitch in Time“) са свързани с осмислянето на ролята и функциите на костюма в изграждането на достоверен екранен образ. Експерименталните уъркшоупи „Пространствено звукова среда“, „Пространство и звук“ и „Цвят и звук“, теоретизирани в статията „Усещане за пространство и звук“, са естествено продължение на изследователските ѝ търсения и надграждат и преосмислят практическата работа на доц. Тренчева като художник и костюмограф в киното. Освен всичко тези две дейности – изследователската (създаването на визуална концепция, илюзия за достоверност и изграждането на реалистични образи в киното чрез принципите на дизайна) и творческата (на активен кинохудожник и костюмограф) – са тясно вплетени в преподавателската ѝ дейност в НАТФИЗ и по-конкретно в бакалавърската специалност „Филмов и телевизионен дизайн“ (на която е основател и ръководител от 2017) и магистърската специалност „Дизайн за интерактивни аудиовизуални продукти“ (от 2023).

Не бива да се отминава фактът, че в годините след доцентурата Елена Тренчева израствала както в изследователско и художествено-творческо отношение, така и в експертно и академично-административно. В този период тя е член на Консултативния съвет за стратегическо развитие (2015-2024), заместник-председател на общото събрание на Факултет „Екранни изкуства“ (2018-2021), декан на Факултет „Екранни изкуства“ (2022-2024) и заместник-ректор на Академията (от 2024) – дейности, които тя съвместява с участие във важни международни проекти на НАТФИЗ: ментор, обучител и старши учен (в проекта IN SITU), ръководител за България и член на управителния съвет (на международните проекти FilmEU+ и WIRE). Член е също така на професионални и научни организации като Nordic Studies scholarly interest group, Society for Cinema and Media Studies, Interaction Design Foundation и Production Designers Collective.

Всички тези активности, вплетени не само в биографичната ѝ справка, но и в професионалното ѝ ежедневие (което през последните десетина години познавам поради факта на съвместната ни работа), сочат от една страна широтата на заниманията на доц. Тренчева, а от друга – знаковите дълбини на визуалното, към които се е устремила чрез детайлно разчитане, интрепретиране и претворяване. Казвам го от позицията на човек, който се занимава със семиотиката на визуалното, макар и в други контексти. Привлечените за конкурса художествени творби и тихо съпътстващите ги изследователски текстове и учебни програми и експертизи имат референтни стойности за различни нива – от символните свойства на костюма и декора през

интердисциплинарните карти на екранния дизайн до мащабите на все още неясната територия на AI. Това за мен е и безспорно големият принос на доц. Тренчева – многопосочното (в различни по тип дейности) и многофункционалното (чрез различни похвати и в различни жанрове и метатекстове) отстояване на принципите за развитието на екранния дизайн днес. Почеркът на доц. Елена Тренчева е това, което обединява всички посочени измерения – почерк все по-разпознаваем, все по-уверен и все по-обещаващ, че през следващите години в НАТФИЗ е възможна школа в областта на екранния дизайн.

С оглед на всичко казано дотук убедено мога да кажа, че доц. Елена Тренчева заслужава напълно академичната длъжност „професор“ в рамките на обявения конкурс по професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство. Гласувам с „да“ – нещо, към което призовавам и останалите членове на уважаемото научно жури по конкурса.

проф. Мирослав Дачев

7 април 2024 г.